

ГЕОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ВИХОВНОГО ІДЕАЛУ УКРАЇНИ (XIX – ПОЧАТОК XX ст.)

У статті здійснено аналіз геокультурного підходу до вивчення етнонаціональних особливостей формування системи виховних ідеалів на території підросійської України у XIX – на початку XX ст., адаптацію його термінологічного апарату до історико-педагогічної проблематики.

Ключові слова: виховний ідеал, історико-педагогічна проблематика, геокультурний підхід, Україна, Російська імперія.

Постановка проблеми та її значення. Офіційне визнання Україною стратегічного курсу інтегрування в європейський культурно-освітній та економічний простір супроводжується й певними змінами у вітчизняній педагогічній теорії і практиці, зокрема, в царині історико-педагогічних досліджень, пов'язаних з проблемами національної ідентичності, екологічної культури, свідомості і діяльності, що виходять за межі суто педагогічної проблематики, поширюючись на світоглядні й геополітичні простори сучасного наукового знання. З огляду на специфіку даної проблеми, маємо виходити з того, що етнонаціональний аспект визначення ідеальних особистісних рис, які здатні впливати на стосунки Людини і Природи, варто розглядати як синтез низки наукових підходів, які тією чи іншою мірою торкаються питань національної специфіки формування ідеалу особистості (порівняльного, регіонального, культурологічного, типологічного, соціокультурного, біографічного, аксіологічного та ін.).

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти поєднання екологічної, геополітичної, геокультурної і педагогічної проблематики, пов'язані з необхідністю вивчення основних детермінант формування й розвитку екологічної культури, свідомості й діяльності, а також національних характеристик народів України, у різні часи перебували в полі зору багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників: В. Андрущенка, В. Антоновича, Г. Бачинського, В. Вілкова, В. Вернадського, Л. Губерського, Р. Додонова, М. Костомарова, В. Кременя, В. Крисаченка, М. Кисельова, Б. Коммонера, В. Николаєвського, Ю. Одума, А. Печчеї, М. Хилька, А. Швецової та інших. З огляду на те, що екологічна складова завжди була важливим змістоутворюючим компонентом виховного ідеалу людини, безперечно важливим виглядає розширення методологічного інструментарію і залучення нових підходів, які б поглиблювали вивчення зв'язку Людини і Природи як історико-педагогічної проблеми.

Метою даної статті має стати дослідження можливостей застосування геокультурного підходу до вивчення етнонаціонального аспекту формування системи виховних ідеалів на території підросійської України XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Геокультурний підхід розглядає географічне середовище та етнос як певну "визначену цілісність" [6, с. 145]. Як два компоненти єдиного цілого середовища та етнос у процесі національного програмування суспільного життя мають орієнтуватися на певний ідеал – оптимальну організацію простору у формування певного канону референтних осіб. Відомо, що геокультура об'єднала в собі проблеми, з одного боку, природного географічного середовища, а з іншого, – їх сприйняття кожною культурою різноманітних етносів, що є мешканцями однієї території [6, с. 144]. З огляду на це, безперечно цікавим є вплив геокультурного фактору на формування етнонаціональних особливостей ідеалу особистості, зокрема, на специфіку відображення в ідеальних рисах представника певної національної спільноти його ставлення до батьківської/рідної землі. Крім того, геокультурний підхід використовує також поняття "геокультурна система", що має певну структурологічну спорідненість із системою різних національних виховних ідеалів, сформованих на спільній території. Якщо "геосистему" розглядати як складний інтегрований науковий об'єкт, то й система національних виховних ідеалів матиме багато спільних структурних характеристик, до яких можна віднести: багатофакторність розвитку, системоформуючу роль антропогенного фактору, поліморфізм, полісистемність, поліструктурність, часову багатовимірність розвитку системи, динамізм і мінливість, особливий тип просторово-часових внутрішніх та зовнішніх зв'язків, підвищений рівень диференціації, дискретність, контрастність, мінливість територіальної структури, умовність меж тощо.

Чи не найбільш очевидно є багатофакторність розвитку системи національних виховних ідеалів XIX – початку XX ст., оскільки зміни у змісті й дієвості виховних ідеалів кожної національної спільноти Російської імперії завжди мали багатофакторну детермінованість, зумовлену конкретним історичним часом, соціальним устроєм, адміністративною підпорядкованістю, ідеологічною та економічною, внутрішньою та зовнішньою політикою держави на кожному конкретному етапі розвитку суспільних і державних інституцій.

Важливо також відзначити й системоформуючу роль антропогенного фактору. Кожен національний виховний ідеал рефлектував ставлення певного етносу до стилю й наслідків своєї господарської діяльності в рустикальному чи урбаністичному просторах землі, яку вважав своєю. Так, любов до рідної/своєї землі як спільна складова національних виховних ідеалів мала глибокі етнічні відмінності, зумовлені рівнем освіти й особливостями життєдіяльності певного народу.

В українців, багато століть позбавлених державності, а відтак і колективного права визначати перспективи батьківської землі, ставлення до неї залишилося чуттєво сакралізованим і пантеїстично міфологізованим. Підтвердженням тому є, на думку М. Костомарова, українська поезія, в якій "трави, дерева, птаство, звірята, світища неба, ранок і вечір, весна і сніг – усе дише, думає, почуває разом із людиною, все відгукується до неї чарівничим голосом" [3, с. 30]. Якщо любов до рослинного світу – неодмінна риса українського виховного ідеалу, а завітаний двір – важлива складова вірцевої селянської садиби, то великоруси не лише не виявляли до природи любові, але й, як зазначав М. Костомаров, мали "якусь ненависть до рослин", іноді навіть вирубували "дерева біля своїх домів, препогано збудованих, гадаючи, що через дерева будинок не має гарного вигляду" [3, с. 31]. Відмінності національних виховних ідеалів формували й різне ставлення етносів до природного середовища: у "великорусів" здебільшого переважала матеріалістична сторона і праця "на землі" цікавила їх швидше з точки зору певної вигоди, а в "малорусів" домінувала сторона духовна й вони охоче прикрашали свої обійстя не лише квітучими садовими деревами, але й лісовими. Таким чином, змістові особливості виховного ідеалу певного етносу безпосередньо впливали не лише на формування його національного характеру, але й визначали національні особливості його ландшафту.

Після втрати державності загальноукраїнський інтелектуальний потенціал століттями зазнавав руйнівних зовнішніх утисків, в результаті яких уже в XIX ст. українці виявилися навіть менш освіченими і більш культурно відсталими, ніж інші національні меншини Російської імперії, наприклад, поляки, німці, чехи, а тому й позбавленими можливості раціонально програмувати розвиток власного середовища. Саме тому навіть у другій половині XIX ст. було чимало українських господарів, які продовжували пишатися своїм патріархальним побутом і замкнутим колом натурального господарства, не будучи спроможними належним чином оцінити економічні можливості і перспективи власних природних ресурсів.

У виховному ідеалі німецьких і чеських колоністів, освітня складова якого виявилася на порядок вищою за освіченість місцевого українського народу, у XIX ст. земля, натомість, набувала значення важливої економічної категорії, впливовість якої виходила за межі сільськогосподарського рустикального простору, поширюючись і на фабрико-заводський урбаністичний. Відсталість економічного виховання і мислення українців трагічно вплинула на формування етнонаціональної картини економічного життя південно-західних українських земель. Поліщуки, наприклад, були впевнені, що в їхніх лісах і болотах лише чорти та лісовики водяться, і коли німці за десятину цих боліт стали пропонувати "скажені гроші" – по сто – двісті рублів, то, як писав М. Гарін-Михайловський, "від сміху все Полісся задримало". "Продали німцям і болота і ліси, – зазначав письменник, – та з інтересом дикунів чекали, що будуть робити німці далі. Це було давно, і тепер справа рук німців на виду: болота висушені, ліси викорчовані <...> Тісно поліщуку, задихається він у залізному кільці сильного своєю культурою народу" [1, с. 114–115].

У ментальності поляків рустикальний простір з романтичними садами, парками, фортецями, мастками розглядався як особливе джерело естетичного світосприйняття й самовираження, родинної честі й гордості [2, с. 188–193.]. В епоху Ренесансу мода на сади стала престижною необхідністю для всіх представників заможних класів Європи, а їх пишність і флористичне розмаїття, свого роду, – "манією". Відомо, наприклад, що англійська королева Єлизавета I посланців інших держав приймала у своєму "офіційному" саду в Уайтхоллі. І якщо для російських послів це було незвичним і сприймалось як образливе для їх високого престижу [4, с. 27], то поляки цю європейську тенденцію зробили традицією кожної шляхетської родини. З одного боку, любов "Людини до Природи" до змісту польського виховного ідеалу, як і до українського, увійшла як внутрішня, ментально і психологічно зумовлена потреба, а з іншого – як "добрий тон", властивий західній культурі. Зокрема, Я. Пелц зазначав: "На польську паркову культуру від давнини великий вплив мали закордонні вояжі, під час яких відбувалося знайомство з певними оригінальними ідеями. Намагались їх переносити до власного краю, де користувалися порадами й послугами закордонних митців" [14, с. 18–19]. Відтак, з огляду на проєвропейський вектор розвитку польської культури та високий майновий статус її представників на території підросійської України, цілком зрозуміло є розмаїття палітра палацо-паркових ансамблів, створених польськими магнатами на території Волині, Київщини і Поділля .

Особливе ставлення до землі закріплене у виховному ідеалі єврейської спільноти. На відміну від інших національних меншин Російській імперії, євреї не мали історичної батьківщини, були позбавлені права земельної власності й до певної міри особистої свободи, замкнутої у принизливих кордонах смуги осілості. Рідна земля для них була уособленням родинного простору, територією одновірців, місцем виконання божих заповітів і спокутування земних гріхів – тобто швидше духовною категорією, яка допомагала єврейській спільноті виживати і протистояти потужним асимілятивним тенденціям XIX – початку XX ст. За висловом М. Маккавейського, у єврейському середовищі був сформований особливий ідеал людини – ідеал "законницької праведності", що сформувався в результаті подолання євреями власної духовної кризи [5, с. 62–64]. Традиційні етнонаціональні відмінності у ставленні неукраїнських народів до

спільної української землі, з огляду на пригнічене становище корінного українського народу, визначали й характер їх міжетнічних стосунків, які в оцінках один одного сприймалися не як "чужі", а як "інші свої".

Системі національних виховних ідеалів притаманний також поліморфізм – наявність у представників одного етносу різних виховних орієнтирів і цінностей. Ця характеристика більше проявлялася в етнічно й релігійно споріднених спільнотах (українська, польська, російська, чеська) і пояснювала більш інтенсивні асимілятивні зміни у їхніх виховних ідеалах, порівняно з іновірними етнічними громадами (німецька, єврейська, мусульманська), які завдяки своїй соціальній інвертованості та територіальній локальності демонстрували значно меншу поліморфічність і більшу захищеність від зовнішніх ідеологічних впливів.

Однак говорити про поліморфізм національно споріднених виховних ідеалів слід досить обережно, оскільки його виявлення в межах певної етнічної родини часто супроводжувалося погіршенням міжнаціональних стосунків. Це стосується, зокрема, польсько-католицького середовища, яке засуджувало зміну своїми близькими традиційних виховних орієнтирів і ключових національних цінностей. Свідчення цього можна зустріти в багатьох літературних джерелах. М. Чайковський, зокрема, описав факт родинного неприйняття переходу поляка на військову російську службу. Батько-поляк стріляє у власного сина, який приїхав до нього після поразки французів під Березиною, увішаний орденами на російському мундирі, зі словами "Справжній москаль! Такий москаль, що хай його чорт забере!" [10, с. 6–7]. Подібний опис зустрічаємо і у спогадах Г. Жевуського, де перехожий, зустрівши на вулиці поляка в мундирі цесаря Німецької імперії, обурено вигукує: "Як це так? Ви поляк, а німцям служите!<...> А я маю за нікчому кожного поляка, який перевиховався на німця" [15, с. 89].

Справедливо буде зазначити, що подібні осуди зміни виховних орієнтирів завжди були притаманні міжконфесійним стосункам народів-сусідів. Найбільш виразно тенденція осуду поліморфізму виховних орієнтирів виявилася ще в кінці XVII ст., коли стала активізуватися заміна властивої тогочасній людині "релігійної відкритості" на конфесіоналізацію суспільства. Поступове запровадження системного контролю Церкви над мирянами супроводжувалося активним формуванням міфів про віровідступництво (материнське прокляття, анатемування, віщування ченців-пустельників тощо) [9, с. 303].

Характерними ознаками системи національних виховних ідеалів є також її полісистемність та поліструктурність. З одного боку, виховний ідеал України розглядається як сукупність національних виховних систем, а відтак і ідеалів, яка пояснює особливості співіснування в одному часопросторі православного, католицького, протестантського та низки нехристиянських ідеалів виховання, українського та інших національних виховних ідеалів, державницького ідеалу російського вірнопідданого тощо. З іншого боку, усі національні виховні ідеали, підкоряючись спільним механізмам функціонування в умовах мультиетнічної та національно нетолерантної Російської імперії, різнилися, однак, змістом національних, станових, статево-вікових та інших цінностей, які визначали декомпозицію системи та утворення в її межах відповідних підструктур. Наприклад, будь-який етнос XIX – початку XX ст. функціонував відповідно до особливостей станового суспільства, а відтак, мав чітку ієрархію стосунків, яка, в свою чергу, визначала поділ спільноти на відповідні страти й зумовлювала особливості ідеалів у кожному з них. Станові й майнові права визначали зміст освіти й виховання, необхідний для представника/представниці певної верстви. Якщо ідеалом вищих верств будь-якої етнічної спільноти можна вважати формування особистості, здатної не лише захищати, але й змінювати естетичний вигляд "обличчя" рідної землі (розбивати парки, формувати сади, закладати підвалини фортець і палаців), то ідеал нижчих верств, безперечно, мав більш утилітарне призначення, орієнтоване на ефективний догляд за створеними природою й людиною ландшафтами.

Важливою для етнонаціонального аспекту визначення ідеальних особистісних рис є також часова багатовимірність розвитку системи національних виховних ідеалів. З одного боку, певний національний виховний ідеал розглядається як складова загальної системи виховних ідеалів України XIX – початку XX ст., котра функціонувала в єдиному соціальному, економічному і правовому полі Російської імперії, а з іншого, – кожна національна підсистема мала власну історію розвитку, детерміновану знаковими для певного етносу подіями й фактами. Якщо, наприклад, 1861 р. безпосередньо вплинув на ідеологічні цінності й ідеали усіх етносів Російської імперії, то 1863 р. у першу чергу став випробуванням для поляків Королівства Польського та Південно-Західного краю імперії, лише опосередковано впливаючи на дієвість виховних ідеалів інших народів царської Росії. Кримська війна 1853 – 1856 рр., в яку Російська імперія вступила під проводом ідеї "захисту православ'я" [7, с. 42], попри суперечливість своїх результатів, сприяла зміцненню дієвості російсько-православних ідеалів і водночас значно знизила впливовість виховного ідеалу кримських татар, знаменуючи ідеологічний наступ на мусульманську культуру. На думку П. Столипіна, імперський уряд з метою захисту "цілісності державного тіла" повинен був унеможливити таке виховання мусульман, яке неминуче призводить до "шукання національних ідеалів за межами своєї держави" [7].

Можна також вважати, що системі національних виховних ідеалів властиві динамізм і мінливість, оскільки очевидно, що національні виховні ідеали хоча й розвивалися в межах однієї системи, проте змінювали змістові аксіологічні акценти в залежності від актуальних інтересів етносу, демонструючи доцентрові чи відцентрові тенденції своєї дієвості. Так, "пільгова" економічна політика Російської імперії щодо окремих категорій іноземних переселенців у поєднанні з відверто агресивною національною політикою, часто зумовлювала вибір окремими представниками неросійських етносів (чи цілими громадами, як, зокрема, сталося з російськими чехами-гусистами, котрі прийняли православ'я) проросійського виховного вектору (доцентрова тенденція). З іншого боку, толерантна на початку XIX ст. національна політика царського уряду щодо російських поляків зумовила активне зростання дієвості їх національного

ідеалу, важливою складовою якого був пропольський державницький патріотизм, який у середині XIX ст. вилився в дієві заклики до відновлення самостійної польської держави у кордонах дорозділової Речі Посполитої (відцентрова тенденція).

Система національних виховних ідеалів XIX – початку XX ст., безперечно, має й особливий тип просторово-часових внутрішніх та зовнішніх зв'язків, оскільки зміст, структура і дієвість виховних національних ідеалів детерміновані специфікою адміністративного підпорядкування, місця в соціальній, економічній і політичній ієрархії суспільства та відповідними ідеологічними впливами сусідніх держав – історичних батьківщин національних меншин України. Так, після другого розділу Речі Посполитої поляки не залишили свої землі, що увійшли до складу Російської імперії, і продовжували підтримувати польську домінуючу в освітньому, культурному і навіть адміністративному житті краю. В середині XIX ст. у деяких польських громадах Російської імперії дієвість виховного ідеалу виявилася навіть більшою, ніж у центральних районах Польщі. Підтвердженням цього може бути гасло овруцького повстання 1831 р.: "Якщо Варшава не хоче бути Варшавою, тоді нехай Варшавою стане Овруч!" [11, с. XIV]. Пропольську державницьку орієнтацію виховного ідеалу поляків Російської імперії не змінили й репресії другої половини XIX ст., спрямовані не лише проти референтних осіб польського повстанського руху, але й проти польської мови та культури. Навіть росіяни змушені були визнати, що роки бездержавності не змінили польської "звички не коритися долі" [8, с. 225]. Зовсім іншу спрямованість мала дієвість виховного ідеалу кримських татар: з огляду на відмінність релігій і військовий характер стосунків, після включення ханського Криму до складу Російської імперії, татари, захищаючи власну віру, масово залишали рідні землі.

Варто також зазначити, що системі національних виховних ідеалів властива певна дискретність. З одного боку, ця властивість виявлялася через перервність сталого розвитку національних виховних ідеалів, звичну в умовах національної залежності й підкореності. Політика царсько-російських урядів щодо організації виховання громадян неросійського походження завжди базувалася на необхідності захищати єдність імперії, у зв'язку з чим будь-які національні виховні ідеали повинні були проходити через певні ідеологічні фільтри правового поля Російської імперії. Здебільшого від традиційного національного ідеалу мала залишитися сама лише форма, а в змісті виокремлювалася табуїрована проблематика, що не мала законного виходу через дієвість ідеалу, зумовлюючи таким чином перервність його розвитку. З іншого боку, – дискретність можна тлумачити як певну територіальну й духовну відірваність виховного ідеалу національних меншин Російської імперії від національного виховного ідеалу своєї історичної Батьківщини. У наслідок цього виховні національні ідеали, які формувалися у правових полях різних держав практично завжди виявляли змістову невідповідність, яку, з огляду на заміну чи втрату частини цінностей, можна вважати ознакою перерваного розвитку. Такими змістовими контрастами позначена, наприклад, окремішність правобережних поляків і поляків Царства Польського. Про це, зокрема, писав В. Міцкевич, наголошуючи, що в Житомирі всі роздуми про майбутнє Польщі "дуже відрізнялися від суперечок нашої еміграції в Парижі" [13, с. 39]. Це ж саме підтверджував і М. Грабовський у листі до Ю.І. Крашевського, відверто зазначаючи, що у Великопольщі щодо окремішності правобережного поляка "мають дикунські уявлення" [12, с. 147]. Майже тотожну думку фіксує й М. Чайковський, стверджуючи, що правобережців у Царстві Польському "мають за якийсь дикий народ, а не за поляків" [11, с. 115].

Нарешті варто наголосити на певній умовності меж у системі національних виховних ідеалів. Мова йде про свого роду духовні пограниччя, логічність існування яких зумовлена спільністю території, ймовірністю міжнародних шлюбів, багатьма схожими соціальними та ідеологічними проблемами тощо. На території України духовні перетини сфер впливу національних виховних ідеалів здійснювалися на підставі єдності загальнолюдських принципів співіснування спільнот у межах однієї держави і відзначалися особливою толерантністю. Національні відмінності розглядалися швидше як культурно зумовлена внутрішня потреба етносів у збереженні національної самоідентичності. Зовнішні вияви референтних рис етносу (професійні й морально-етичні якості) мали слугувати його візитівкою й гарантією ефективної реалізації виробничих потреб, які забезпечували можливість відтворення продуктивних сил етнічної громади та її культурного розвитку. Проблеми, що об'єктивно виникали в процесі спільного життя й виробничої діяльності, вирішувалися завдяки кодексу дворянської/ шляхетської честі, яка в той час перебувала поза національністю і закони якої "були непорушними категоріями для еліт усієї Європи" [2, с. 271]. Особливість міжетнічних стосунків національних меншин України і самих українців у XIX – на початку XX ст. полягала у тому, що всі вони знаходилися приблизно в однакових умовах, з огляду на підлеглисть свого становища у складі Російської імперії. Сучасні дослідники наполягають на тому, що протиставлення "свій – чужий" на українських теренах набувало звучання бінарної опозиції лише тоді, коли з'являлася загроза цілісності існування внутрішнього духовного світу етносу.

Висновки. Застосування геокультурного підходу дозволяє визначити різні аспекти відображення в ідеальних рисах представника певної національної спільноти його ставлення до батьківської/рідної землі. Цей підхід не лише сприятиме визначенню особливостей національної складової в загальній системі виховних ідеалів підросійської України XIX – початку XX ст., але й об'єктивному аналізу інших напрямів формування ідеальної особистості у зазначений період.

Використані джерела

1. Гарин-Михайловский Н.Г. Собр. соч. : в 5 т. – Т. 4. – М. : Художественная литература, 1958. – 723 с.

2. Єршов В. О. Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму / В. О. Єршов. – Житомир : "Полісся", 2010. – 454 с.
3. Костомаров М. Дві руські народности / Пер. О. Кониського; передне слово Д. Дорошенка. – Київ–Ляйпціг : Українська накладня, 1923(?). [Електронна бібліотека української літератури]. – 42 с.
4. Лихачев Д. С. Поэзия садов : к семантике садово-парковых стилей / Д. С. Лихачев. – Ленинград : Наука, 1982. – 344 с.
5. Маккавейський Н. К. Воспитание у древних евреев. Историко-педагогический очерк / Н. К. Маккавейский. – К. : Тип. И. И. Горбунова, 1903. – 107 с.
6. Мамулькіна О. Г. Зміст поняття геокультурної системи в українському соціумі // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 6 (193). – Ч. II. – С. 144–151.
7. Петров А. Н. Война России с Турцией. Дунайская кампания 1853 и 1854 гг. Т. 1. 1853 год. – СПб. : Военная Тип., 1890. – 205 с.
8. Щукин В. Запад как пространство "романтического побега" / В. Щукин // Slavia orientalis. – Т. XLIII. – № 2. – Kraków, 1994. – S. 215-226.
9. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Н. Яковенко. – К. : Критика, 2005. – 584 с. – С. 301-302.
10. Czajkowski M.]. Pamiętniki Sadyka Paszy Michała Czajkowskiego / M. Czajkowski ; tłumaczył na polskie A. P. – Lwów : Nakładem księgarni Gubrynowicza i Schmidta, 1898. – 286 s.
11. Czajkowski M.]. Pisma Michała Czajkowskiego. Owruczanie, powieść historyczna z roku 1812 / M. Czajkowski. – Т. 4. – Lipsk : F. A. Brockhaus, 1863. – 315 s.
12. Grabowski M. Listy literackie / M. Grabowski ; wydał A. Bar. – Kraków : Nakładem Polskiej Akademji umiejętności, 1934. – 451 s.
13. Mickiewicz Wł. Pamiętniki / W. Mickiewicz. – Т. 2. 1862 – 1870. – Warszawa-Kraków-Lublin-Łódź-Paryż-Poznań-Wilno-Zakopane, [1927]. – 441 s.
14. Pelc J. Ogrody jako miejsca szczęśliwe / J. Pelc // Barok. Historia-Literatura-Sztuka. – IV / 1 (7). – Warszawa : Neriton, 1997. – 227 s.
15. Rzewuski H. Pamiętniki Bartołomieja Michałowskiego / H. Rzewuski. – Т. 2. – Petersburg-Mohilew : Zakładem B. M. Wolffa, 1857. – 186 s.

Yershova L.

GEO-CULTURAL APPROACH FOR STUDYING ETHNIC PROBLEMS OF THE FORMATION OF EDUCATIONAL IDEAL IN UKRAINE (XIX – EARLY XX CENTURY)

The article analyzes to study ethnic features of the formation of educational ideals system on the under-russian Ukrainian territory in the nineteenth – early twentieth century, the adaptation of his terminology apparatus to historical and pedagogical problems.

Key words: *educational ideal, historical and pedagogical issues, geo-cultural approach, Ukraine, Russian Empire.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.13

